

přístup ke studiu médií má svou hodnotu jako teoreticky zajímavá alternativa k existujícím analytickým přístupům mediálních studií a že stojí za to jej rozpracovávat. Řeč se pak pochopitelně stočila k otázce, kde by se mělo konat příští setkání. Jako žhavý kandidát se tenkrát všem jevil libanonský Bejrút. Je smutnou ironií, že několik týdnů poté vtrhla do Libanonu válka a Bejrút přestal být místem, které by přálo akademickým aktivitám. Účastníci workshopu se v těch okamžicích jistě cítili zaskočení tím, že válka jako sociální realita, která byla předmětem jejich výzkumu, vtrhla i do jejich praktických profesních životů. Překazila jim naštěstí jen plány.

Pražský etnometodologický workshop se uskutečnil mj. díky grantu GA ČR Jazyk a diskurz (reg. č. 405/03/H053).

Petr Kaderka

Letní škola Metod a technik ECPR

Ljubljana, 6.–18. 8. 2006

Letní škola pořádaná Evropským konzorciem pro politický výzkum (European Consortium for Political Research – ECPR) v Ljubljani proběhla ve dnech od 6. 8. do 18. 8. 2006 a šlo o první ročník této akce. Organizace letní školy se ujali prof. Bernhard Kittel (*University of Amsterdam*) a Benoît Rihoux (*Université catholique de Louvain*) spolu s prof. Anuškou Ferligoj z Univerzity v Ljubljani. Její zaměření bylo od počátku jasně definované: metodologie sociálního výzkumu se zaměřením na dialog mezi kvalitativními a kvantitativními přístupy. Je třeba říci, že organizátorům se tento záměr podařil naplnit, a to přinejmenším na dvou úrovních. Deklarovaná šíře variant sociálněvědního výzkumu byla reprezentována jednak jednotlivými kurzy, jejichž variabilita se rozprostírala od formálního modelování po interpretativní metody, jednak plenárními přednáškami, které tvořily spojovací články mezi jednotlivými hledisky.

Lokace letní školy do hlavního města rozvíjející se země se ukázala být poměrně šťastným řešením. Nejen proto, že Ljubljana je „the smallest capital in Europe“, takže orientace v novém prostředí a objevení nových možností zábavy neubíralo zúčastněným příliš energie na studium...; fakulta sociálních věd Univerzity v Ljubljani, která celou akci hostila, nedávno získala zcela nové budovy s nejmodernějším vybavením učeben, počítačových laboratoří, knihovnou a veškerým technickým zázemím. Z organizátorů i hostitelů vyzářovala ochota a snaha o co nejhladší průběh, a pokud je nám známo, neobjevil se v průběhu dvoutýdenní výuky žádný závažný problém. Naopak, všechny organizační záležitosti i drobné komplikace se promptně řešily: po celý den byla studentům i vyučujícím k dispozici kancelář letní školy, elektronické materiály do výuky byly ke stažení na interních stránkách jednotlivých kurzů, nejdůležitější informace se předávaly na společných přednáškách a prostřednictvím lokálního e-mailového systému. Ostatně vybavení informačními technologiemi se zařadilo mezi věci, které velkým dílem přispívaly ke komfortu a hladkému průběhu výuky i mimoškolního života zúčastněných. V budově školy fungovala síť pro bezdrátové připojení k internetu, velkokapacitní počítačové laboratoře byly otevřeny po celý den až do večerních hodin, několik počítačů pro rychlé připojení na internet bylo k dispozici přímo na chodbách v blízkosti učeben.

Jádro studia na letní škole tvořila nabídka několika specializovaných kurzů, v nichž se předávaly základní informace o dané oblasti sociálněvědní metodologie „Mathematical concepts and formal modeling“ (Rebecca Morton), „Expert interview“ (Beate Littig), „Cross-national survey design and analysis“ (Bruno Cautrès), „Multivariate regression analysis“ (Bernhardt Kittel), „Interpretive methods“ (Dvora Yanow), „Quantitative textual analysis“ (Roberto Franzosi), „Systematic comparative

methods“ (Benoît Rihoux), „Comparative historical design and case study analysis“ (John Gerring), „Network analysis“ (Vladimir Batagelj). Lektoři pocházeli z různých zemí s převahou západoevropských, podobně jako studenti, kterých bylo průměrně 17 v jenom kurzu.

Sama pestrá nabídka a koexistence takto různorodých přístupů vytvářely velmi zvláštní atmosféru celé akce, o kterou ostatně organizátorům také šlo. Zúčastnění (a to jistě nejenom studenti) byli již z tohoto titulu konfrontováni s metodologickými přístupy často diametrálně odlišnými od těch, ve kterých se vyznali nebo které sami používali. Takto nastavené schéma se pak pochopitelně dále rozvíjelo v rámci společných přednášek a neformálních setkání. Je docela možné, že pro některé zúčastněné mohlo být jistým „odborným šokem“ už jen samotné zjištění, že lidé z kurzu regresní analýzy, kteří uvolňují místo v učebně kolegům zabývajícím se expertními rozhovory, vypadají jako normální lidé.

Nejlépe se však duch komplementarity manifestoval na některých plenárních přednáškách, kterých bylo během dvou-týdenního studia uspořádáno celkem šest: „Causality in Social Science: Can We Cope with It?“, „Qualitative ‚versus‘ Quantitative Methods?“, „Interpretive Research and Formal Models: Two Different Planets?“, „Global Geopolitics in Flux: which Implications for European Countries and Slovenia?“, „The Use of New Information and Communication Technologies (NICTs) in Methodology: Promises and Perils?“, „Cross-national Surveys: Use and Abuse?“. Zde se problematika soupeření či kombinace kvantitativní a kvalitativní metodologie dostávala na pořad v rámci samotného výkladu nebo během diskuse – prostřednictvím dotazů a poznámek lidí, zainteresovaných v odlišných postupech. Zřejmě vrcholem pak byla přednáška „Interpretive Research and Formal Models: Two Different Planets?“, v jejímž rámci došlo k propojení dvou snad nejdlehlějších pólů sociál-

něvědní metodologie (formálního modelování – Rebecca Morton – a interpretativních metod – Dvora Yanow), přičemž jim úspěšně sekundoval „středový“ přístup kvantitativní analýzy textu R. Franzosioho. Poselství vzešlé z živé diskuse panelistů i publika bylo impozantní a přinejmenším na latentní úrovni podmalovalo celý další průběh letní školy: metodu použitou při zkoumání sociální reality primárně determinuje předmět badatelova zájmu (a nemělo by tomu být naopak), a není proto třeba se nutit ke kombinaci odlišných postupů za každou cenu. Není žádnou tragédií, že si vzdálené přístupy vzájemně příliš „nerozumí“; podstatné je chápat, že jiná metoda přináší odlišný obraz téže věci a že tento obraz je z jiného úhlu stejně relevantní, jako náš vlastní.

V druhé části zprávy se zaměříme podrobněji na kurz „Cross-national survey design and analysis“, kterého jsme se účastnili. Tento kurz vedl Bruno Cautrès z pařížského Institutu politických studií (Institut d'Etudes Politiques) spolu s asistentkou Irenou Vipavc Brvar působící v Sociálněvědním datovém archivu Univerzity v Ljubljani.

Mezinárodní komparace se v současné době těší vzrůstajícímu zájmu a zvyšuje se i nabídka komparativních výběrových šetření, které jsou k dispozici široké vědecké veřejnosti pro sekundární analýzu. Připomeňme zde jen nejvýznamnější mezinárodní srovnávací projekty: Mezinárodní program sociálního výzkumu (International Social Survey – ISSP) a Evropský sociální výzkum (European Social Survey – ESS), Evropský výzkum hodnot (European Value Study – EVS), Eurobarometer atd. Kurz si kladl za cíl propojit teoretické poznatky metodologie mezinárodních výběrových šetření s praktickým uplatněním, a to jak během přednášek, tak i v následných seminářích v počítačové laboratoři. Jeho cílem bylo, aby studenti, z nichž mnozí se mezinárodní komparaci věnují ve svých disertačních projektech, dosáh-

li poučeného užívání mezinárodních dat a byli si vědomi úskalí, které mezinárodní srovnávání přináší.

Výuka byla koncipována do dvou bloků. První blok se věnoval obecné metodologii komparativního výzkumu. Soustředil se na konceptuální a metodologické problémy, se kterými se badatelé zabývající se komparativním výzkumem setkávají v různých etapách výzkumného procesu od počáteční fáze přípravy výběrového šetření a konstrukce dotazníku, přes sběr dat až po fázi statistické analýzy a interpretace zjištění. Klíčovou otázkou, která se nesla celým kurzem, je, jak zajistit, aby byla mezinárodní data skutečně srovnatelná, a případně, jak odhalit při analýze dat možné nesrovnalosti a možná zkreslení způsobená národně/kulturně specifickými chybami měření. Jinými slovy, jak dosáhnout ekvivalence – jak zajistit, aby variance v datech odpovídala rozdílům v odpovědích a nikoli např. rozdílům v praxi sběru dat v jednotlivých zemích nebo tomu, že respondenti v různých zemích chápali otázku rozdílně kvůli nepřesnému překladu, apod.

Druhý blok se zaměřoval na problematiku analýzy dat z mezinárodních výběrových šetření. Studenti si mohli rozšířit své znalosti statistických metod analýzy dat (mnohonásobná lineární regresní analýza, logistická regrese, faktorová analýza, korespondenční analýza) za použití statistických programů SPSS a SPAD. Zvláštní pozornost byla věnována technice korespondenční analýzy ve statistickém programu SPAD, která je zvlášť přínosná při hledání vzorců podobnosti a rozdílnosti mezi jednotlivými společnostmi/kulturami.

V rámci cvičení měli studenti možnost díky službám datového archivu Univerzity v Ljubljani samostatně pracovat s datovými soubory z komparativních šetření v oblasti jejich vlastního výzkumného zájmu. Výsledkem tohoto snažení byly prezentace na závěr kurzu. Studenti představili širokou paletu témat, což dokumen-

tuje tematickou šíři komparativní datové základny. Témata, kterým se studenti věnovali, zasahovala od témat ryze politologických – např. politické participace, členství v odborech, až po taková témata, jako je komparativní analýza užívání léků, dělby domácí práce, ekonomického uspořádání manželských a nesezdaných párů, životní spokojenosti, postojů k podvádění při placení daní ap.

Přestože řada metodologických problémů, se kterými se musí badatelé při mezinárodních výzkumech vyrovnávat, se v určité míře objevuje i při přípravě národních výzkumů, v případě mezinárodního zkoumání se tyto problémy značně násobí. Komparativní výzkum představuje obrovskou metodologickou výzvu, spojuje přitažlivost, náročnost, ale i řadu problémů a obtíží. Široká datová základna, kterou poskytují velké mezinárodní projekty zahrnující data z mnoha desítek zemí z celého světa, může pokoušet řadu badatelů k srovnávání vysokého počtu zemí. Zde však nemusí platit, že čím více, tím lépe. Zahrnutí příliš mnoha případů znesnadňuje srovnávání, neumožňuje většinou hlubší interpretaci zjištění, která vyžaduje určitou znalost historického a sociálního kontextu zemí, jež jsou předmětem analýzy. Důležitá pro interpretaci dat je nejen znalost kontextu daných zemí, ale i znalost dokumentace výzkumu. V souvislosti s mezinárodní komparací proto roste důležitost pečlivé archivace dokumentace dat, způsobu jejich sběru, návratnosti atd. v každé z účastnických zemí. Z těchto důvodů platí i to, že by výzkumník měl přistupovat s velkou opatrností k velkým rozdílům v odpovědích, zvlášť pokud jsou jen v jedné poloze a vyvarovat se pokoušení vyvozovat velké závěry z nečekaných rozdílů v odpovědích na jedinou otázku.

I když se letní škola metod a technik ve slovinské Ljubljani uskutečnila poprvé, její organizaci lze hodnotit jako velmi dobře zvládnutou. Příslib do dalších ročníků představuje i to, že organizátoři kladli vel-

ký důraz na evaluaci jednotlivých kurzů a celkové organizace letní školy. Účast na dalších ročnících letní školy metod a technik lze doporučit všem zájemcům z řad doktorandů a mladých badatelů, ale i studentů posledních ročníků magisterského studia politologie a dalších sociálněvědních disciplín, kteří si chtějí prohloubit znalosti metodologie sociálněvědního výzkumu, konfrontovat své zaměření s dalšími metodologickými přístupy – a navíc poznat – jak zní motto organizátorů slovenské letní školy – „sunny side of methods“.

Jana Chaloupková, Jiří Vinopal

První mezinárodní letní škola empirického výzkumu ve vzdělávání v Bambergu: Longitudinální výzkumy předškolního a mladšího školního věku

(1st International Bamberg Summer School in Empirical Education Research: Longitudinal studies – Preschool and Primary School Age)
Otto-Friedrich-Universität Bamberg, Německo, 24.–28. 7. 2006

Ve dnech 24. až 28. 7. 2006 se na německé Otto-Friedrich-Universität v Bambergu konal první ročník mezinárodní letní školy věnované longitudinálnímu empirickému výzkumu v oblasti vzdělávání, tentokrát zaměřené převážně na předškolní a primární stupeň vzdělávání. Akce byla organizována v rámci projektu BiKS (Bildungsprozesse, Kompetenzentwicklung und Formation von Selektionsentscheidungen im Vor- und Grundschulalter), tedy projektu s názvem „Vzdělávací procesy, rozvoj kompetencí a selekce v předškolním a mladším školním věku“, který řeší tým psychologů, sociologů a dalších odborníků na oblast vzdělávání. Tento projekt byl na bamberské univerzitě založen s cílem provádět longitudinální výzkum, který by umožnil odpovědět na otázky o vlivu předškolních zařízení (mateřských škol) a posléze základ-

ních a středních škol na jazykové a kognitivní schopnosti dětí. Půjde v něm rovněž o zjištění vlivu rodinného zázemí na rozvoj studijních kompetencí dětí a o odhalení faktorů determinujících rozhodnutí rodičů o typu školy, které si pro své dítě zvolí.

Výzkumný tým projektu BiKS se proto rozhodl zorganizovat akci, na níž by se setkali jak začínající, tak zkušení výzkumníci, kteří v různých zemích vedou či se podílí na provádění longitudinálních výzkumů v oblasti vzdělávání, a to v rámci rozličných vědních disciplín (psychologie, sociologie, sociální psychologie, lingvistiky, kulturní antropologie atd.). Uskutečněné setkání tak umožnilo formální i neformální debaty nad zkušenostmi jednotlivých účastníků letní školy s longitudinálním výzkumem a výměnu zkušeností jak obecných, tak specifických pro výzkum v rámci příslušných vědních oborů.

Každý den letní školy byl věnován jednomu dominantnímu tématu a byl zahájen přednáškou vedenou významným odborníkem v dané oblasti. První, zahajovací den byl věnován představení hostitelského projektu BiKS (www.biks-bamberg.de). Tento výzkum je prováděn v předškolních zařízeních a školách ve spolkových zemích Bavorsko a Hesensko a je rozdělen na dva longitudinální pod-projekty. Jedná se o BiKS-3-8 a BiKS-8-12. První z nich probíhá formou pozorování přibližně 600 dětí, které jsou zachyceny ve věku vstupu do mateřské školy (3 roky) a jsou sledovány až do druhé třídy základní školy (8 let věku). BiKS-8-12 pak pokračuje výzkumem přibližně 2 tisíc dětí ve věku třetího až šestého stupně základní školy. Jak již bylo zmíněno výše, výzkum se snaží zjistit, jaké podmínky mají být nastoleny od nejranějšího dětství pro co nejlepší jazykový a kognitivní vývoj dětí, a to jak ve vzdělávacích institucích (v těch především), tak v rodině.

Zastřešujícími tématy dalších dní byly „Vývojové a vzdělávací funkce rodiny a vzdělávacích institucí“ (hlavní řečnicí byla prof. I. Siraj-Blatchford), „Sociální status,